

נפשם בהם תתעטף: כוונות האכילה לרבי ישראל בעל שם טוב

(וכל) [וכן] האדם צריך לעבוד השי"ת בכל כחו [נ"א: בחינותיו] שהכל הוא צורך [גבוה] מפני שהשי"ת רוצה שיעבדו אותו בכל האופנים... לכך הוזמן לפניו לילך לדרך או לדבר עם בני"א (=בני אדם) בכדי לעבוד אותו באופן הב'.

(צוואת הריב"ש, מהדורת קה"ת אות ג')

הקדמה

אחד החידושים המיוחסים לבעש"ט¹ הוא "עבודת ה' בגשמיות", פריצת הגבולות המאפשרת, ומחייבת, לפגוש ולעבוד את ה' בכל תחומי החיים. ניתן לראות בכוונת האכילה את גולת הכותרת של חידוש זה, גולת כותרת המהווה אב טיפוס ליחס לעולם הגשמי בכלל². במאמר זה אבקש לדון בכוונת האכילה דרך פירוש הבעש"ט לפסוק "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף" (תהילים ק"ז, ה').

בבואנו לדון בדברי הבעש"ט אנו נתקלים בקושי מתודי חריף, שכן הבעש"ט עצמו לא השאיר אחריו דברים בכתב³. במשך שנים ניסה עולם המחקר לברר את דעת הבעש"ט "עצמו" מתוך כתבי תלמידיו עד שהגיע למסקנה: "שאינן טעם ואין אפשרות לפרק את המשזר שניקם בתקופה זו וכוונן את דיוקנו הרוחני של הבעש"ט ואת תורתה של החסידות"⁴. הבעיה היא שכאשר באים לבחון את אותו "משזר" אנו מוצאים מסורות שונות, ומנוגדות "שמקורן בארבעים וחמש השנים שבהן הבעש"ט, המגיד ממזריטש ויעקב יוסף הכהן מפולנאה הנהיגו, לימדו, כתבו ולא הדפיסו"⁵.

קושי מתודי מופשט זה, מקבל לבוש ממשי בסוגיה שלפנינו, שכן בפנינו עומדות שתי מסורות שונות של פירוש הבעש"ט לפסוק. כל אחת מהמסורות מתארת תודעה שונה, דרך שונה בעבודת ה'. ככל המסורות יכתוב את אופן הדיון: בפרק הראשון אדון בפירוש כפי שהוא מופיע ומוסבר במסורת חב"ד, תוך ניסיון לעמוד על הדרך שהוא מתווה בעבודת ה'. בפרק השני אדון במסורת של אדמור"י פולין, מתוך מגמה זהה⁶. בפרק השלישי אנסה להראות כיצד על פי דרך הבעש"ט ניתן לראות בשני הפירושים כמשלימים זה את זה.

ההבדל בין המסורות מקצתו בטקסט, ורובו בתודעה שנבנית סביבו. דהיינו, ניתן להראות כיצד שתי המסורות נעוצות בדברי הבעש"ט, אך לא זו מטרתו. מטרתו היא לזרום עם התודעה שכל מסורת יוצרת סביב הטקסט, להעמיק בה, ולזהות את הדרך שהיא מתווה בעבודת ה'. בפרק השלישי אנסה להראות שני דברים: ברובד הטכני כיצד שתי המסורות נובעות מדברי

¹ הבעש"ט - ר' ישראל בן אליעזר בעל שם טוב, נולד בפודוליה 1698, נפטר במזייבוש 1760, מייסד תנועת החסידות. תורתו הועברה בעל פה בין תלמידיו הרבים ביניהם: ר' דב בר ממזריץ, ר' יעקב יוסף מפולנאה.

² ראה להלן הערה 15.

³ הספר היחיד שיוחס לבעש"ט היה צוואת הריב"ש, וכבר אדמו"ר הזקן דחה יחוס זה, ראה: תניא, אגרת הקודש, פרק כה.

⁴ רחל אליאור, חירות על הלוחות, משרד הביטחון-ההוצאה לאור תש"ס, עמוד 87.

⁵ שם. על פי אליאור: "ההבדלים בין המסורות השונות חשובים פחות מן המכנה המשותף להן".

⁶ להתייחסות רחבה לשתי הדרכים שנוצרו מראשית החסידות, הרב בני קלמנון מצייין למבוא השערים של הרבי מפיאסצנה, פרק ה'.

הבעש"ט עצמו, וברובד המהותי כיצד שתי התודעות השונות משתלבות זו בזו על פי דרך הבעש"ט בעבודת ה'.

אבקש להעיר כאן שתי הערות טכניות: את ריבוי המסורות, ואת ההתעסקות האינטנסיבית בפסוק, יש להבין על רקע מרכזיות העבודה בגשמיות בתורת הבעש"ט, ובעיקר על רקע העובדה שהבעש"ט הנהיג את אמירת פרק ק"ז בתהילים בערב שבת⁷. הנהגה זו לוותה בעיסוק אינטנסיבי בכל פסוקי הפרק וסודותיו. הערה נוספת עוסקת במאמר זה: בחרתי לכתוב את המאמר על פי דרך הנגלה, אף על פי כן בסוף הפרקים אנסה לנסח את הרעיון בשפה של תורת הנסתר, ואגב כך להעיר על תשתיתו הקבלית.

פרק א'

כי הקב"ה עשה כן בכוונה מכוונת ע"י שהיה בונה עולמות ומחריבן נפלו ניצוצין קדישין ד' חלקים שהם דומם צומח חי מדבר שראוי לאדם להעלותם. והמשל למלך שנאבדה לו אבן טוב מתוך טבעתו, והנה עמדו לפני המלך בעת ההיא הרבה מעבדיו ושריו הפרתמים והפחות והסגנים מאנשי מלחמתו עד אין מספר, עכ"ז (=עם כל זה) לא רצה המלך לצוות להם שיחפשו אחר האבן טוב רק צוה לבנו יחידו וחיבבו שיחפש וימצא האבידה ויחזירנה לאביו המלך. הגם שהיה המלך בטוח מכל אחד משריו ועבדיו שכאשר ימצאו יחזירו בשלימות אעפ"כ לא היה ברצונו שהם יחפשו כי רצה לזכות את בנו חביבו, וכדי שיקרא המציאה על שמו. ולא עוד אלא גם רמז לבנו חביבו בכמה רמזים מקום מציאותו, כי מתחלה היתה האבידה מדעת המלך את מקומה, ועלה הכל רק למען לזכות את בנו חביבו, וכדי שיגיע גם להמלך מזה גודל שעשוע והתפארות מבנו לאמר ראו כי שום בן אדם בעולם לא הי' יכול לחפוש ולמצוא זולת בנו חביבו:

והנמשל מובן שתחלת בריאת העולמות היה כדי לברר הניצוצין קדישין ע"י אומה הישראלית כמ"ש (=כמו שכתוב) בשביל ישראל שנקראו ראשית שע"י יבררו ממאכלים מותרים וכשרים וז"ש ריב"ש ע"פ (=וזה שכתב ר' יעקב בעל שם [הבעש"ט] על פסוק) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף:

פי' ככאן סוד גדול והוא למה ברא הקב"ה דברי מאכל ומשקה שאדם תאב להם והטעם שהם ניצוצין אדם הראשון שהיו מתלבשים בדצח"מ (=בדומם צומח חי מדבר) ויש להם חשק להדבק בקדושה והם מעוררים מ"ן (=מים נוקבין) בסוד אין טיפה יורדת מלמעלה שאין טפיים עולה כנגדה וכל אכילה שאדם אוכל ושותה הם ממש חלק ניצוצות שלו שהוא צריך לתקן וזה שכתוב רעבים גם צמאים שאדם רעב וצמא להם למה זה ואמר נפשם בהם תתעטף בסוד גלות בלבוש ויחשבה לזונה כי כסתה פניה וכל הדברים שהי' משמשין לאדם הם ממש בסוד הבנין שלו שהלבישו והבן:

והש"י רמז להם לישראל בכמה רמזים שימצאו האבידה ויחזירו לבעליהם לאביהם שבשמים. ולא צוה כן למלאכים ושרפים ואופנים והאבידה ההוא מדעת היתה כמרז"ל (=כמאמר רבותינו זכרונם לברכה) שהיה בונה עולמות ומחריבן:

(כתר שם טוב, מהדורת קה"ת⁸, פסקה קצד)

⁷ ראה לדוגמה מאור עינים פרשת בשלח: "הבעל שם טוב נגיי"מ (=נשמטו בגנוי מרומים) יסד לומר בכל ערב שבת מזמור קז". כמו כן השווה: רבקה שץ, "פירוש הבעש"ט לפרק קז בתהילים", תרביץ מב (תשל"ג) 159.

⁸ ספר כתר שם טוב הוא ספר בו נלקטו דברי הבעש"ט מתוך כתבי תלמידיו, בעיקר ר' יעקב יוסף הכהן מפולנאה (בעל התולדות). הספר נדפס לראשונה בזאלקווא בשנת תקנ"ד (1794). הספר התקבל בחסידות חב"ד כנוסח המקובל של תורת הבעש"ט (ראה דברי אדמו"ר הרי"צ הנדפסים בראש הספר), ומאז הוא

בשלב ראשון אבקש להתייחס למשל שמביא הבעש"ט ולעמוד על התודעה שהוא רוצה ליצור. בן המלך יודע שאבדה למלך אבן טובה מתוך טבעתו. מציאת אבן זו היא טובה גדולה עבור המלך, ומוצאה יזכה לכבוד גדול. המלך מפקיד שליחות זו בידי בנו "יחידו וחביבו", על מנת שזה יזכה בכבוד, ובמקביל, על מנת שלא יהיה נחת ממעשי הבן. הבן חי בתודעה שהוא עושה עבור אביו: לאביו אבדה האבן והוא יוצא לחפשה. בן המלך מוכן לקטוע את עיסוקיו ואת מהלך חייו הרגיל על מנת לסייע לאביו המלך.

וכן הוא נמשל. העולם הזה מלא בניצוצות א-לוקיים שנפלו בשבירת הכלים. הניצוצות מפוזרים בכל הדברים שבעולם: דומם, צומח, חי ומדבר. האדם על ידי אכילתו מעלה ניצוצות אלו חזרה לקדושה ובכך משיבן לשרשן. התאוה שיש לאדם כלפי אוכלים ומשקים היא המשיכה אל הניצוץ הנמצא בתוכו. האדם אוכל ופועל בשליחותו של מקום. מטרת האכילה היא תיקון הא-לוקות (השבת טבעת המלך) אך אין לה קשר אימננטי אל האדם.

תודעה זו מתאימה לשיטת חב"ד. בספר התניא מביא אדמו"ר הזקן את דברי הזהר לפיהם עובד ה' צריך להיות: "כברא דאשתדל בתר אבוי ואימיה דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשיה ורוחיה ונשמתיה כו' ומסר גרמיה למיתה עליהו למיפרק לון"⁹ (כבן שמשדל אחר אביו ואמו שאוהב אותם יותר מעצמו ונפשו ורוחו ונשמתו כו' ומסר עצמו למיתה עליהם להציל אותם). עבודת ה' של האדם נעשית על מנת לתקן את עולם הא-לוקות, הוא צריך לוותר על חייו הוא לטובת התמסרות לתיקון החסרון - האבדה - הא-לוקית.

תודעה זו מזכירה את מעשה מאבדת בת מלך של ר' נחמן מברסלב. בת המלך נעלמת באופן טרגי, השני למלכות שרואה את צער המלך מבקש לעזור למלך:

עמד השני למלכות, מחמת שראה שהמלך מצטער מאד, ובקש שיתנו לו משרת וסוס ומעות על הוצאות, והלך לבקשה. והיה מבקשה מאד זמן מרובה מאד עד שמצאה.

(ספר סיפורי מעשיות מעשה א')

זהו תיאור נוסף של מצב בו האדם קוטע את חייו, ויוצא לדרך על מנת לתקן את מצב הא-לוקות. ברם, יש הבדל בולט בין המעשה של ר' נחמן לבין המשל של הבעש"ט: הבעש"ט מוציא את העוקץ מהסיפור של ר' נחמן בכך שהוא מספר לנו שהמלך רק ביים את אבדת הטבעת, לכל אורך הדרך המלך ידע את מקום הטבעת ואף סייע לבן למוצאה¹⁰. אצל ר' נחמן הקב"ה צריך את עזרת האדם¹¹, אצל הבעש"ט מדובר במשחק מכור¹².

המסורת החבדי"ת באה לידי ביטוי קיצוני בפירושו הרבי מליובאוויטש לדברי הבעש"ט:

מוצא לאור על ידי קה"ת (קרני הוד תורה) - הוצאת הספרים הרשמית של חסידות חב"ד. תיאור היסטורי זה עולה בקנה אחד עם ניתוח תוכן הספר, הקרוב בדרך כלל לתורה החבדי"ת. בהמשך הפרק אראה כיצד גם בנידון דידן דברי הבעש"ט, כפי שהם מובאים בכתר שם טוב, מתאימים למסורת החבדי"ת.

⁹ תניא חלק ראשון פרק י'.

¹⁰ במספר מקומות הבעש"ט (של המסורת החבדי"ת) חוזר על הרעיון שהשבירה הייתה מכוונת. ראה: כתר שם טוב אות רמ ועוד.

¹¹ "בתיאור... זה הופך ר' נחמן את הסדר המקובל. הגלות אינה מתחילה בכפיה החומרית חיצונית המוציאה את ישראל מארצו... עם ישראל גולה כדי לחפש את השכינה ולגאול אותה... וכל כך למה? מפני שהשבת בת המלך למקומה נעשית למען המלך האהוב והנערץ". הרב עדין שטיינזלץ "ששה מספורי המעשיות של רבי נחמן מברסלב, בצירוף מבוא ופירושים", תל אביב תשנ"ה, בעמוד 31.

¹² לגבי נוסחים שונים של המשל לגבי אבדן / הסתרת האבן היקרה ראה בעש"ט על התורה, פרשת עקב סוף הגה ד'.

בשם הבעש"ט עה"פ (=על הפסוק) "רעבים גם צמאים" וגו' שהמאכל בעצמו רעב וצמא שיבררוהו ולכן גם הטבע עצמו מסייע לכך. אלא שכרי שיהי' הענין של שکر [לאדם העובר] ברא הקב"ה כטבע הבריאה שהמאכל אינו "עף" מאליו לפיו של האדם, אלא צריך שתהי' עבודה מצד האדם...

13 (שיחות קודש חשי"ד עמוד קע"ה)

המאכל הוא המתאוה לחזור לשרשו בא-לוקות, הקב"ה שרצה לתת שכר לאדם יצר מערכת בה נראה כאילו התיקון תלוי בו. על פי ביטוי קיצוני זה של מסורת הבעש"ט הפסוק כלל לא דן באדם אלא במאכל: המאכל הוא "הרעב" ומתאוה שאדם יאכל אותו, "נפשם בהם תתעטף" מתייחס לנפשו הא-לוקית של המאכל, לניצוץ הא-לוקי המעוטף בתוכו.

אם ננסה לסכם את נושא כוונת האכילה נגלה שתאוות האדם למאכל מוסברת במשיכה שיש לו לניצוץ הא-לוקי שבו. האדם אוכל על מנת לברר ניצוץ זה ובכך לתקן, כביכול, את הא-לוקות¹⁴.

לסיכום אבקש להתייחס לנקודה נוספת: לשאלה כיצד האכילה היא בבחינת השבת הטבעת למלך, כיצד היא מהווה כלי לביורר הניצוצות. לשאלה זו משנה חשיבות שכן האכילה, וכוונותיה, נתפסו על ידי הבעש"ט ותלמידיו כאב טיפוס, מודל, ליחסי האדם והמציאות הגשמית כולה¹⁵.

בכתבי חב"ד התשובה המקובלת לשאלה זו היא העובדה שיסודות נמוכים בבריאה, דומם, צומח וחי, שנאכלים על ידי האדם, הופכים לחלק ממנו, ונותנים לו כח לעבוד את השי"ת¹⁶. תהליך האכילה, ולפניו הכנת המזון, הוא תהליך בו האדם מברר את הראוי לאכילה מתוך מה שאיננו¹⁷, והופך את הראוי לאכילה לחלק ממנו¹⁸. ובכך, יסודות נמוכים בבריאה, וניצוצות השכינה השבייים בהם, מתעלים ונוטלים חלק בעבודת השי"ת.

¹³ נדפס בספר "נזר הבעל שם טוב" (אברהם בוקיעט, נזר הבעש"ט, כפר חב"ד תשס"א) בע"ש. אמנם במקום אחר הרבי נוקט בפרשנות המקובלת יותר לפיה האדם הוא הרעב לניצוצות הא-לוקות שבמאכל (לקוטי שיחות ח"י"ט ע" 295, "נזר הבעל שם טוב", שם).

¹⁴ אכן בסוף דבריו מופיע: "וכל הדברים שהי' משמשין לאדם הם ממש בסוד הבנין שלו שהלבישו והבן", דבר המעיד על קשר אימננטי בין האדם לבין המאכל אך מהמשל ומשאר המובאות נראה שלחלק זה מדברי הבעש"ט ניתן, במסורת החבדית משקל נמוך. על כל פנים יתכן שהמצאות הרעיון גם במסורת זו מעידה שהתפצלות המסורות הייתה על ידי קביעה שונה של עיקר וטפל בתוך דברי הבעש"ט, וראה לקמן בפרק ג'.

¹⁵ דברי הבעש"ט על הפסוק "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף" עוסקים באופן ראשוני בענייני מאכל, אך אנו מוצאים במספר מקומות שדברי הבעש"ט עצמם מורחבים לכל מכלול החיים. ר' צדוק מרחיב את פירוש הפסוק כך שיכלול מעבר למאכל גם ריח "ידוע ע"פ (= על פסוק) נפשם בהם תתעטף שהמאכל לבוש לנפש וכן הריח לבוש" (דובר צדק, אות ו' ד"ה ובכל) במקום אחר הוא מרחיב את פירוש הפסוק גם לכל המיטלטלין: "וכידוע ע"פ נפשם בהם תתעטף שחלקי הנפש מעוטף במזון האדם וכן בכל רכושו וקניניו" (מחשבות חרוץ פי"ז ד"ה והמדרגות). והשווה צדקת הצדיק, אות צא: "כי ממה שהוא פרנסת האדם שם גנוז עיקר חיותו".

¹⁶ ראה תורה אור לאדמו"ר הזקן, פרשת בשלח ד"ה "והנה" (דף טו ע"א): "והנה עיי אכילת האדם שהוא מבחינת התיקון... מתעלה המאכל להיות בבחינת התכללות מפני שעל ידי אכילתו נתחזק כוחו וחיותו ויכול להתפלל בכח האכילה". כן ראה: פרשת חיי שרה, ד"ה "יגלה לן טעמיי" (דף טו ע"ג). הסבר חסידי זה מעוגן בכתבי האריז"ל, ראה דבריו בספר עץ חיים: "והנה ענין הבירור הוא להעלותו בתחלה בבחי' האי' ואחר כך למדרגה אחרת גדולה ממנו ועד"ו (=ועל דרך זה) כלן המדרגות וכמ"ש בסוד כוונת אכילה כי יכול האדם לחזור את הדומם חלק מחלק האדם עצמו והם מבררים ומתקנים כל הדברים שיש בהם פסולת וקלי' והם מתקנים מבחי' הדומם עד בחי' האדם מדבר ממש..." (עץ חיים, שער לט, דרוש ג').

¹⁷ ואכן הכינוי הרגיל למלאכת העלאת הניצוצות היא "בורר", ממלאכות סדורא דפת.

נפשם בהם תתעטף: כוונות האכילה לרבי ישראל בעל שם טוב

לכאורה מדובר בתהליך פיזי, אך תהליך זה מלווה בתהליך תודעתי: ההכרה שכל דבר במציאות נברא ומתחיה על ידי השייית, וממילא שיש בו ניצוץ א-לוקות, מקום בתכנית הא-לוקית של העולם¹⁹. הבריאה כולה, אפילו חלקיה הנמוכים, יכולים למצוא את מקומם הראוי בעולם התיקון המבורר. העלאת הניצוץ היא בעצם מציאת מקומו בתוך עולם מתוקן, בו יכול להופיע הקב"ה. ניתן לומר שהתודעה הנלווה לאכילה, כוונת האכילה, באה לידי ביטוי בברכה²⁰, ואכן כך אנו מוצאים אצל מנחם נחום מטשרנוביל:

על כן צריך כל עובד ה' לראות על פנימיות הדבר האמור שיהא כל מעשיו לשם שמים באכילה ושתייה גם כן להעלות ניצוצי הקדושה מן השבירה שהוא בחי' שביה וגלות אל הקדושה מן השבירה שהוא בחי' שביה וגלות אל הקדושה עליונה על ידי הברכות שמברך וממליך את הבורא יתברך שמו על הדבר שהוא וגם אחר זה שעובד ה' בכח ההוא.

(מאור עינים, ריש פרשת מטות)

הליך האכילה הפיזי: "זה שעובד ה' בכח ההוא", והכוונה הנלווית (בברכה): "ממליך את הבורא יתברך שמו על הדבר ההוא" הם שני המרכיבים של תהליך הברירה.

במסורות אחרות בשם הבעש"ט אנו מוצאים שלשני היסודות קיום נפרד. לגבי תהליך הפיזי אנו מוצאים: "כמאמר הבעש"ט נבגי"מ (=נשמתו בגנזי מרומים) כי אפילו עכו"ם שאכל מין מאכל שמלוּבש בו ניצוץ הקדוש ובכח האכילה ההיא עשה שירות לישראל נעשה עלייה בצד מה להניצוץ ההוא אף שאינו כל כך כמו בישראל שאכלו"²¹. החידוש המשמעותי יותר, לדעתי, הוא קיומו העצמאי של היסוד התודעתי. העלאת הניצוץ יכולה להיות על ידי ההכרה שלכל נברא יש מקום ותפקיד בעולמו של השייית. הברירה התודעתי, הנעשה בהכרה ובכוונה, מאפשר העלאה, יחוד, גם של בחינות מופשטות: רעיונות, אמונות, תהליכים היסטוריים וכדו'. הבעש"ט מבחין בין שני סוגי הברירה, הפיזי והתודעתי, אשר לדעתו מבחינים בין עבודתו של אברהם אבינו לעבודתו של יעקב: "והנה יעקב הוא בחינת התורה עצמו... ואם כן יעקב יכול לברר במקומו, מה שאדם אחר צריך לילך במעשה... ולכן קיפל ליעקב כל ארץ ישראל תחתיו... וזהו שהאריך בש"ס לא כאברהם שכתוב בו קום התהלך בארץ... הרי שהוצרך להתהלך בארץ ממקום למקום כדי לברר מה שאין כן ביעקב"²².

יעקב על ידי לימוד תורתו, הכוללת את המציאות כולה ברמתה האידאית²³, יכול למצוא את הניצוץ האלוהי במציאות כולה על כל פרטיה, ללא צורך במגע פיזי חיצוני. מבחינה מופשטת ההעלאה התודעתיית מקבילה לאכילה הגשמית: הפיכת חלק נמוך במציאות, חלק רחוק מהקדושה, לחלק ממעגל החיים של הקדושה.

¹⁸ "כי טבע האכילה שהמזון נתהפך לנוון, כגון כשהחי אוכלת צומח כגון עשבים, נתהפכין העשבים לחי, כשנכנסין בתוך מעיה. וכן מחי למדבר, כשהמדבר אוכל החי, נתהפך החי למדבר. ולכל מקום שנכנס לשם המזון שנתחלק לאיברים, נתהפך למחות האיבר ממש שנכנס לשם. כגון החלק מהמזון הנכנס להמת נתהפך למח, והנכנס ללב נתהפך ללב, וכן לשאר האיברים" (ליקוטי מוה"ר"ן, קמא, קכט).

¹⁹ השווה סיפורי מעשיות לר' נחמן מברסלב, מעשה מבן מלך ובן שפחה שנתחלפו (מעשה יא) בסופו.

²⁰ בבחינת "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לחי' הארץ ומלואה" (ברכות ל"ה, ע"א)

²¹ מאור עינים, שם.

²² ר' יעקב יוסף הכהן מפולנאה, כתונת פסים, פרשת בהעלותך, בעש"ט עה"ת פרשת ויצא, אות ט'.

²³ ראה מדרש בראשית רבה, פרשה א' פסקה א', וביטוי חסידי לכך אצל ר' צדוק הכהן מלובלין, רסיסי לילה פסקה א'.

נסתר

השבירה בעולם הנקודים הפילה את שברי הכלים וניצוצות מהאור של ז' הספירות התחתונות. בעקבות השבירה יצא שם מ"ה החדש על מנת לברר את הניצוצות. שם מ"ה זה הוא עולה בגימטריה אדם²⁴, והוא בונה מחדש את עולם האצילות, ובעיקר את הז' תחתונות.

לפי דברי הבעש"ט, האדם הארצי לוקח חלק בתפקיד המוטל על שם מ"ה - גימטריה אדם, ונוצרת זהות בין האדם דאצילות לבין האדם הגשמי. האדם הארצי מתפקד כבורר הניצוצות, ובכך הוא בונה מחדש את עולם הא-לוקות. הבעש"ט יוצר זיהוי בין האדם האוכל לבין שם מ"ה המברר, **זיהוי שאחר כך יופיע במפורש אצל אדמו"ר הזקן**²⁵. אכן דרך הברור של שם מ"ה היא על ידי "אכילה": "והנה כאשר יצא זה האור החדש שם מ"ה דאלפי"ן בירר מן הנקודות של ס"ג אשר בהם היתה השבירה **ושתפו וחברו עמו**"²⁶. שם מ"ה בולע וכולל בתוכו את נקודות דס"ג שנפלו. תפיסה זו לפיה האדם מזוהה עם אחת הספירות או השמות, והוא מקבל על עצמו את תפקידה, מאפיינת את ספרות המוסר הקבלית. אחת הדוגמאות הראשונות לתפיסה זו נמצאת בספר "תומר דבורה" לרמ"ק (ר' משה קודיברו). בהקשר שלנו מתאימים דבריו לגבי ספירת הבינה: "ומי שמהרהר תשובה כל ימיו גורם שתאיר הבינה בכל ימיו ונמצאו כל ימיו בתשובה דהיינו לכלול עצמו בבינה שהיא תשובה"²⁷. האדם שעושה תשובה איננו מחקה את ספירת הבינה, הוא לוקח בה חלק, תשובתו היא חלק מהמהלך הכולל של ספירת הבינה. תפיסה זו של זיהוי האדם עם הכוחות הפועלים בעולמות העליונים מהווה אבן יסוד להבנת דרך העבודה החסידית²⁸.

פרק ב'

בשם הבעש"ט בפירוש הכתוב רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף הכתוב מתמיה למה נברא האדם להיות רעב וצמא, והתירוץ הוא נפשם בהם תתעטף, מכוסה ומעוטף חלק נפשו אשר נבלע בין החיצונים על ידי פגם אות ברית קודש וכל הקרוב קרוב קודם, חלק נפשו אשר נבלע ביניהם, וזהו ענין תחיית המתים להעלות אותם למקור הקדושה.

(תפארת שלמה על התורה, פרשת בחקתי)²⁹

גם לפי מסורת זו יש בתוך המאכל ניצוץ אלא שלא מדובר בניצוצות שנפלו בשבירת הכלים של עולם הנקודים, כי אם בניצוצות נפשו של האדם. אדם מתאוה למאכל מסוים שכן במאכל זה נמצא חלק ממנו. על מנת שאדם יגדל ויבנה להיות נשמה שלמה עליו לאסוף את כל חלקי נפשו. על ידי המגע עם העולם הסובב האדם לומד על עצמו ומפתח את אישיותו. כאשר אדם פוגש חבר חדש, רב חדש, מקום חדש בעצם מגלה משהו חדש על עצמו, ניצוץ חדש מנשמתו. מדובר בתפיסה פסיכולוגית לפיה אדם נזקק לעולם שמחוץ לו על מנת להכיר ולבטא את עצמו באופן שלם.

²⁴ "כי אדם הוא שם מ"ה". אוצרות חיים, שער הברודים פרק ג.

²⁵ ראה תורה אור לאדמו"ר הזקן, פרשת בשלח (דף סו ע"א): "והנה עיי אכילת אדם שהוא מבחינת התיקון **בחינת שם מ"ה**...".

²⁶ אוצרות חיים, שער הברודים פרק ג'.

²⁷ תומר דבורה ריש פרק ד'.

²⁸ אחת הדוגמאות הבולטות לכך היא מעמד הצדיק (לגבי זיהוי הצדיק וספירת היסוד ראה מגיד דבריו ליעקב (ר' דב בער ממזרטיש, מגיד דבריו ליעקב, מהדורת ר' שץ, ירושלים תש"ן) פסקה פ"ה: "כל ההמשכות שנמשך מעולם לעולם בכל הוא עיי הצדיק". ועיין במפתחות למהדורה הני"ל בערך "צדיקי")

²⁹ המחבר הוא רבי שלמה מרדומסק, תלמיד ר' מאיר מאפטא גדול תלמידי החוזה מלובלין.

על פי ר' שלמה מראדומסק אדם צריך לפגוש את המציאות שמחוץ לו על מנת להביא לידי ביטוי את כל חלקי אישיותו, וכל עוד הוא לא עושה כן חלק מנשמתו היא בבחינת מיתה. הפגישה עם המציאות החיצונית מקימה לתחיה את חלקי הנפש של האדם. דוגמה אנושית פשוטה היא העובדה שלכל אדם יש פוטנציאל להיות אבא אך בחינה זו היא בבחינת מיתה עד שלאדם נולד ילד, בחינת האבהות בנפש נעלמת אפילו מהאדם עצמו עד שהוא מקימה לתחיה על ידי מציאות חיצונית - לידה³⁰.

על פי פירוש זה של ר' שלמה מראדומסק הנפש המתעטפת איננה נפש הניצוץ, כמו במסורת הקודמת, אלא נפש האדם האוכל.

ר' שלמה מראדומסק כותב שחלקי הנפש של האדם מתפזרים על ידי "פגם אות ברית קודש". קביעה זו מדמה את התהליך של האדם הפרטי למהלך הא-לוקי בבריאה: "פגם אות ברית קודש" הוא מעין שבירת הכלים בעולם הפרטי של האדם, ביטוי לפוטנציאל שהולך לתווה. המסורת החבדי"ת התייחסה ל"ניצוץ אדם הראשון" כמקור הניצוץ. יחוס זה מקשר בין שתי המסורות שכן ניצוצות אדם הראשון נפלו גם הם בבחינה מסוימת של "פגם אות ברית קודש"³¹.

אצל בעל השפת אמת אנו מוצאים נוסח קצת שונה של פירוש הבעש"ט, נוסח שאינו מתייחס לשבירה כלל:

דאיתא בספר קטן מבעש"ט ז"ל על פסוק 'רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף'. שקשה למה עשה השי"ת להיות תאוה וחשק למאכלים אלו, ועל כרחך שיש איזה ניצוץ מנפש האדם באותו מאכל, וזהו שאמר נפשם בהם תתעטף לכך רעבים גם צמאים.

(שפת אמת פרשת ראה)

על פי מסורת זו ניצוצות נפשו של האדם נמצאים במאכלים מבראשית, והאדם לאורך חייו הולך וחושף ניצוצות אלו³². תאוות האדם למאכל נובעת ממשיכת האדם לחלק נפשו. אדם נמשך לעניין מסוים בעולם הזה כיון שבאמצעותו הוא חושף פן חדש באישיותו ובכך מקים חלק עלום ממנו לתחיה.

מסורת זו עולה בקנה אחד עם תפיסת ההשגחה הפרטית של הבעש"ט. מיוחסת לבעש"ט האמירה:

³⁰ הרעיון שבחינה באדם שלא באה לידי ביטוי היא בבחינת מיתה נעוץ בכתבי האר"י במקומות רבים, ולדעתי הוא עומד בבסיס תורות חסידיות רבות. אביא, כדוגמה, את דברי האר"י בשער ההקדמות, ואת ישום הרעיון אצל אדמו"ר הצמח צדק. כידוע עיקר השבירה הייתה בז' הספירות התחתונות, בדברים שלפנינו האר"י דן בשבירה שהייתה בספירות החכמה והבינה: "והענין הוא כי כבר נתבאר שגם הבינה לא יכלה לקבל האור מן חכמה אלא בסוד אחר באחור ולכן אותה בחינת הכלי הראויה לקבל האור פב"פ = (פנים בפנים) נתבטל והכלי של הבינה נתמעט קצתו והוקטן ואותו החלק שנתבטל ירד גם הוא למטה ונפל וכן החכמה..." (שער ההקדמות דף לט ע"ד, "סוד העשרה הרוגי מלכות"). הבינה הייתה אמורה לקבל את אור החכמה פנים בפנים, העובדה שדבר זה לא קרה גרם לאותה בחינה בינה ליפול (אף על פי שיש לציין שלא מדובר בדיוק במיתה). העולה מדברי האר"י: קיימות במציאות בחינות שיכולות לבוא לידי ביטוי רק כאשר מתקיימות נסיבות חיצוניות, כאשר נסיבות אלו לא מתקיימות בחינות אלו מתות. כך הוא גם בנפש האדם. ביטוי חסידי מפורט לרעיון זה מופיע בדרך מצוותך לאדמו"ר הצמח צדק: "כששונא לא' מישראל בלבו הרי הוא מפריד מנפשו אותו חלק של זולתו הכלול בו... ונעשה בעל מוס" (מצוות אהבת ישראל - דף כח ע"ב).

³¹ על פי האר"י לפחות חלק מניצוצות נשמתו של אדם הראשון נפלו בפגם ברית קודש ממש (שער הכוונות, ענין הפסח, דרוש א'). והשווה: ערובין יח, ע"ב: "כל אותן שנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושדין וליליין". ועיין תורתו של רבי שלמה מראדומסק עצמו בעניין זה: תפארת שלמה, מועדים, חנוכה.

³² השווה: "ולכן הוצרך גלות ישראל בכל שבעים אומות שנפלו שם הניצוצות וצריך כל אחד מישראל לגלות שם במקום שיש שם הניצוצות מורש נשמתו להוציאן ולבררן" (כתונת פסים לרבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה, דף לה ע"ב).

השגחה פרטית לא זו בלבד שהיא על כל נברא בפרט בפרטי פרטיות אשר הקב"ה מוציא רוח מאוצרותיו לגלגל הקש והתבן, שבכל זה יש כוונה מיוחדת, הנה לבד זאת הכוונה היא חיות הנברא במעלתו לבד החיות שהוא מקיימו בלבד.

(כתר שם טוב, הוספות קא)

על פי הבעש"ט כל דבר שאדם נתקל בו בעולם הונח שם בכוונה תחילה על ידי השי"ת. כל מאכל ומשקה, כל חוויה שאדם חווה בעולם הזה, מזומנת לו על ידי הקב"ה. המסורת שמציג השפת אמת מסבירה את עומק הכוונה בהנהגת האדם: הקב"ה מזמן לאדם לאורך נתיב חייו את המאכלים וכדו' שדרכם הוא בונה את עולמו הרוחני³³. יש לציין שלפי חלק מהתורות הקב"ה מזמן לאדם את חלקי נשמתו רק כאשר האדם מודע להנהגה זו³⁴, ולא כאשר הוא סובר שחיו מתנהלים במקריות.

נסתר

בעולם התיקון שם מ"ה מכוון כנגד פרצוף זעיר אנפין, והוא המכונה אדם. ספירות הזעיר אנפין הם שנשברו במיתת המלכים והם הדורשות בניין. על פי המסורת הזו מדובר בבניין האדם, לא אדם דאצילות, אלא האדם היהודי בעולם הזה. כשם שקיים תהליך של בניית פרצוף זעיר אנפין, כך באדם יש תהליך של בניית העולם הרוחני. בניינו הרוחני של האדם מקביל לבניין פרצוף זעיר אנפין בעולם הספירות. הקבלה זו עומדת בבסיס תורות חסידיות רבות. על פי האר"י תהליך הבניין של פרצוף זעיר אנפין כולל "קטנות וגדלות": "והנה ז"א (=זעיר אנפין) אחר שנולד ויצא מבטן אימא עילאה יש לו זמן קטנות וזמן גדלות"³⁵. תורות חסידיות רבות מתייחסות לתהליך של מעבר מקטנות לגדלות, וחוזר חלילה, כתהליך שקורה בנפשו של האדם. בשם הבעש"ט מופיע: "וחיות האדם הוא בסוד קטנות וגדלות"³⁶, והדבר חוזר על עצמו בעשרות מקומות בהקשרים שונים³⁷. אצל ר' נחמן אנו מוצאים "וצריך כל אדם לילך מקטנות לגדלות"³⁸, ומקובל לראות במושגים אלו מושגי יסוד של תורת החסידות³⁹.

פרק ג' – "כולם נתנו מרועה אחד"

דברי חכמים כדרכונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד... בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין הללו פוסלין והללו מכשירין שמה יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה תלמוד לומר נתנו מרועה אחד אל אחד נתנן פרנס אחד אמרן...

(חגיגה ג, ע"ב)

³³ השווה צוואת הריב"ש אות ג' בסופה: "לכך הזדמן לפניו לילך לדרך או לדבר עם בני"א בכדי לעבוד אותו באופן הבי"י".

³⁴ "אדם שהולך בקרי עם ה' יתברך, הולך עמו [ה' יתברך] גם הוא באקראי, וגם אינו מזמן לו מלבושים ואכילות שיש בהם ניצוצות השייכים לשורש נשמתו שיתקנס" (משולם פייביש מזרביז, ליקוטים יקרים, א ע"ב).

³⁵ שער הכוונות, ענין הפסח דרוש א', דף עט ע"ג.

³⁶ כתר שם טוב, קלט.

³⁷ ראה כתר שם טוב פסקה י' ופסקה צ', כן ראה במפתח בסוף הספר תחת הערך "קטנות וגדלות".

³⁸ ליקוטי מוהר"ן קמא תורה עד.

³⁹ יש לציין שההרחבה לנפש האדם קיימת כבר אצל האר"י: "בכל הדברים יש קטנות וגדלות" (שער הכוונות, ענין ספירת העומר, דף פו ע"ד). ראה באריכות: מ' פכטר, "קטנות וגדלות בקבלת האר"י", מתקרי ירושלים במחשבת ישראל, י' (תשנ"ב), עמ' 171-210.

בפרקים הקודמים עמדתי על הפערים בין המסורות השונות של דברי הבעש"ט. בפרק זה אבקש להראות כיצד הדברים יכולים להשתלב ולהשלים זה את זה, בבחינת "נתנו מרועה אחד". אנסה ללכת בשתי דרכים הראשונה טכנית והשניה מהותית, מתוך תקווה שהן ישלימו זו את זו.

מבט נוסף במסורת החבדי"ת מעלה שני אלמנטים שמושכים בכיוון המסורת ה"פולנית". במשל הבעש"ט מופיע "וכל אכילה שאדם אוכל ושותה הם ממש חלק ניצוצות שלו שהוא צריך לתקן". האדם מתקן ניצוצות ספציפיים, ניצוצות המתאימים דווקא אליו, לנשמתו. התפיסה שכל אדם "אחראי" על ברור ניצוצות מסוימים קרובה למסורת השניה המתייחסת לקשר בין האדם לבין הניצוץ הספציפי. בהמשך דברי הבעש"ט מופיע "וכל הדברים שהי משמשין לאדם הם ממש בסוד הבנין שלו שהלבישו", כשם שהניצוצות הם ניצוצות אדם הראשון, כך הם גם בניו של האוכל⁴⁰. ישנו קשר מהותי בין הניצוץ לבין האדם, קשרי אב ובן, חלק ממשי מנפשו.

לאור אלמנטים אלה ניתן לטעון שדברי הבעש"ט "המקוריים" הכילו את שתי המסורות: הניצוצות הם ניצוצות אדם הראשון וגם בניו (ניצוצותיו) של האדם האוכל⁴¹. כל ענף בחסידות בחר לשים את הדגש על הנרטיב המתאים לשיטתו. בעצם לא מדובר בסתירה אלא באבחנה שונה בין עיקר לטפל⁴².

לדעתי ניתן להצביע על קשר עמוק וקיומי יותר בין המסורות, גם זאת על פי דרך הבעש"ט. לכאורה המסורת החבדי"ת מתייחסת לתיקון של שבירה שהתרחשה בעבר ההיסטורי: בשלב מסוים לפני בריאת העולם התרחשה שבירה ונפלו ניצוצות, ההיסטוריה האנושית היא הסיפור של בירור ניצוצות אלו. המסורת ה"פולנית", לעומת זאת, מתייחסת להווה, לשבירה ולתיקון של נפש האדם כאן ועכשיו. נראה כי על פי דרך הבעש"ט חלוקה זו אינה נכונה. כשם שתהליך השבירה והתיקון קיים בהיסטוריה כך הוא מתקיים בנפש האדם. בשורות הבאות אבקש להעמיק ברעיון זה, ולהסביר לאורו כיצד שתי המסורות מתקיימות זו לצד זו בדברי הבעש"ט.

---

⁴⁰ משפט זה מקבל משמעות בוטה בשיטת ר' שלמה מראדומסק "ומעוטף חלק נפשו אשר נבלע בין החיצוניים על ידי פגם אות ברית קודש".

⁴¹ אבקש לציין שכבר בעדויות הקדומות ביותר למסורת הבעש"ט שני האלמנטים קיימים. קביעתי מסתמכת על בדיקת שני כתבי יד של פירוש הבעש"ט לפרק קז: כתב יד שסימנו 5198 במכון לכתבי יד בספריה הלאומית (כתב היד היה בבעלותו של ר' יונה בנו של רבי מאיר מפרמישלו, וסביר שנכתב לפני הופעת התולדות יעקב יוסף בשנת 1780), וכתב יד שסימנו 3282 במכון הני"ל (כתב יד שמקורו באמדורו בערך בשנת 1780).

⁴² פרופ' ג. שלום (פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה, ירושלים תשמ"א, עמ' 352-349) מאריך להראות שכפל המשמעות בתורת הבעש"ט נובע ממיזוג של שתי תורות שונות של האר"י. על פי שלום האר"י מתייחס לשני סוגים שונים של ניצוצות, ושני מסלולים שונים של תיקון: ניצוצות שבירת הכלים ותיקון על ידי עבודת האדם (ראה: פרי עץ חיים, שער התפילה ריש פרק ז'), וניצוצות נשמת אדם הראשון ותיקון על ידי גלגול נשמות (ראה: שער הגלגולים, הקדמה ז, בעיקר בפסקה המתחילה "המדרגה השלישית"). שתי ההפניות הם שלי, ע"ש). בתורת הבעש"ט מטשטש ההבדל בין שני המסלולים. אם נקבל את טענתו של שלום אזי נחדש ונאמר שתלמידי הבעש"ט, על ידי פרשנותם השונה לתורת רבם, חושפים מחדש את שני היסודות השונים העומדים בבסיסה (מקור מעניין ורלוונטי לדיון זה הם דבריו של ר' יעקב יוסף הכהן מפולנאה (כתונת פסים, פ' בהעלתך, בעש"ט עה"ת פרשת ויצא אות ט) המסביר את תורת רבו בלשון קבלית מדויקת. בעיקר יש לשים לב לניסוח: "כי ע"י חטא אדה"ר נפלו כל הניצוצות"). אבקש להעיר שתי הערות לגבי טענתו של שלום. אינני בקי כלל בכתבי האר"י אך לא ברור שגם שם החלוקה נשמרת באופן קדנני. כמו כן כבר במקורות הספרותיים מהם למד הבעש"ט ההבדל נטשטש. ממילא, לא ברור שהצגתו האסתטית של שלום מהווה שיקוף מדויק של הדברים, אף על פי שהיא ודאי מצביעה על נקודה אמיתית.

בפרק הראשון עמדתי על הדמיון בין מעשה מאבדת בת מלך לבין המשל בכתר שם טוב. לכאורה ר' נחמן מתאר את "מאבקו הפנימי של העם היהודי בכל שנות קיומו"⁴³, השלבים השונים בסיפור מתפרשים כמאורעות שונים בהיסטוריה היהודית⁴⁴. על פי המסורת החדשית תפקיד האדם הוא לקחת חלק בתהליך היסטורי זה, ולתרום את חלקו לתהליך של בירור הניצוצות. ברם, ניתן להציע לסיפור פירוש אחר. ניתן לומר שהסיפור מתאר את מאבקו של כל אדם למצוא את "שורש נשמתו"⁴⁵, את מהותו ותפקידו בעולם. הסיפור לא מתייחס למציאות היסטורית אלא לעלילות חייו של כל עובד ה': "ומעשה זה היא בכל אדם ובכל זמן, כי גם בכל אדם בפרט עובר עליו כמעט כל מעשה זה כולה"⁴⁶. מסתבר לומר שר' נחמן התכוון לשני הפירושים: הסיפור מתאר את מהלך חייו של עם ישראל ובמקביל את מהלך חייו של כל אדם. כשם שהחיפוש מסמל תהליך היסטורי הוא מסמל תהליך נפשי. נקיטת פרשנות אחת או אחרת תלויה בתודעה של הקורא, בדרך שלו בעבודת ה'.

בסיפור זה ר' נחמן הולך בדרך זקנו הבעש"ט. בשם הבעש"ט מופיע:

ענין גלות מצרים וגאולת מצרים כמו שהיה בדרך כללות האומה הישראלית כך יש בפרטות אדם אחד. וכמו ששמעתי פירוש הפסוק קרבה אל נפשי גאלה, כי קודם שיתפלל על גאולה כללית צריך להתפלל על גאולה פרטית לנפשו.

(תולדות יעקב יוסף פרשת שמיני, דף פח ע"א)⁴⁷

על פי הבעש"ט תהליך הגאולה, המעבר משבירה לתיקון, קיים במציאות הפנימית כשם שהוא קיים במציאות החיצונית. יתר על כן, בעבודת ה' גאולת הנפש קודמת לגאולת הכלל. יתכן שגם לגבי כוונת האכילה קיימת כפילות דומה. תהליך בירור הניצוצות קיים בנפש האדם, ובמציאות החיצונית.

יש זמנים בהם אדם חי בתודעה שהקב"ה קיים ונוכח, ויש זמנים בהם אדם חי בתחושה של הסתר פנים, הוא איננו חש את נוכחות הא-ל בעולמו. מבחינה זו האדם צריך לתקן את השבירה בא-לוקות שבתוך נשמתו, בתוך עולמו הפנימי הרוחני. בניין העולם הרוחני של האדם, השלמת נשמתו, היא בעצם תיקון השבירה בא-לוקות בתוך העולם הפנימי. אם נבין שהשבירה עונה על השאלה כיצד מתחיה המציאות ללא קשר נראה לבוראה, והתיקון הוא בניה מחדש של הא-לוקות באופן שהנהגתו את העולם תהיה גלויה, נוכל להעביר את התהליך לנפש. האדם חי בתודעה שהמציאות מתנהגת ללא כל קשר לא-לוקות, תודעה זו נובעת מכך שהוא, בעולמו הרוחני, לא רואה את הקב"ה. תיקון תודעה זו היא בנין הא-לוקות בעולם הפנימי.

על פי הזהר הקב"ה מתגלה לאדם כפי מה שהאדם "משער" את הא-לוקות בנפשו: "נודע בשערים בעלה' דא קב"ה דאיהו אתידע ואתדבק לפום מה דמשער בלביה" (זה הקב"ה שהוא

⁴³ כך על פי הרב שטיינזלץ בפירושו למעשה מאבדת בת מלך (לעיל הערה מס' 11), בעמוד 30.

⁴⁴ לדוגמא: ר' נחמן מספר לנו שהמשנה למלך התפתה לשתות ממעיין היין ובכך פספס את ההזדמנות השניה לגאול את בת המלך. בברסלב מקובל לומר שר' נחמן מרמז לאירוע היסטורי ספציפי - שכרותו של נח. חטא אדם הראשון גם בכל העולמות, נח שהיה צדיק ביקש לתקן פגם זה אך הוא התפתה לשתות יין, השתכר ופספס את ההזדמנות. פרשנות זו (המוזכרת בהקדמה השניה לספר סיפורי מעשיות) רואה בסיפור תיאור של ההיסטוריה העולמית.

⁴⁵ הניסוח על פי ההקדמה השניה לספר סיפורי מעשיות.

⁴⁶ הקדמה שניה לספר סיפורי מעשיות. על פי דרך זו הנפילה במעיין היין מוסברת כאירוע בחיי האדם "וענין שנה כל שבעים שנה [שישן השני למלכות בעקבות שתיית היין] מבואר בהתורה 'פתח רבי שמעון' בסימן ס' הנייל שיש נופלים משנה מכל השבעים פנים של תורה שהם בבחינת שבעים שנה וכו', עיין שם, שאי אפשר לעורר ולהקיץ אותם כי אם עי"י ספורי מעשיות של שנים קדמוניות" (שם).

⁴⁷ ראה בעש"ט על התורה פרשת שמות הגה ד שהביא עשרות מקבילות.

נפשם בהם תתעטף: כוונות האכילה לרבי ישראל בעל שם טוב

נודע ומתדבק לפי מה שמשער בליבו (האדם)⁴⁸. בלשון הזהר השורש "שער" לא מתייחס למחשבה גרידא, הוא מתייחס לחקיקה וציור גם במובן הפיזי. הזהר משתמש במילה זו עצמה ביחס לקב"ה המשער את עולמות התוהו שנשברו: "עתיקא קדישא... ושיער מלכין ותקונוי לא אתקיימו הה"ד (=הדא הוא דכתיב) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום"⁴⁹ (... ושיער מלכים ותקוניהם לא התקיימו זה מה שכתוב ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום). כשם שהעולם ששיער הא-ל נשבר, כך תתיכן שבירה, ותיקון, בא-לוקות שאדם משער בלבו.

לפי גישה זו שתי המסורות עולות בקנה אחד. המסורת החבדי"ת עוסקת בבניין הא-לוקות והמסורת ה"פולנית" עוסקת בבניין העולם הרוחני של האדם - ושתיהן חד. אדם צריך לשקם את מידותיו, מחשבותיו, שנפלו בשבירה. על ידי תהליך זה הוא בונה את עולמות הא-לוקות.

יש לציין שעל פי הבעש"ט קיים גם עולם חיצוני "אובייקטיבי" אך תיקונו תלוי בתיקון בתוך העולם הפנימי, כך עולה מתוך דברי בעל התולדות יעקב יוסף:

וכתבתי בזה דיש שני מיני גלות אחד גלות החומר והגוף אצל האומות ב' גלות הצורה והנשמה אצל יצר הרע שהוא המיצר והשונא הגדול של האדם... ושני מיני גלויות הנ"ל זה נמשך מזה, וכאשר קרבה אל נפשי גאלה שהוא גאולת הנפש והנשמה מיצר הרע, אז מיד הוא גאולה כוללת החומר והגוף משיעבוד וגלות האומות.

(בן פורת יוסף פרשת יחזקאל, דף פב ע"ד).

הגאולה החיצונית תלויה בגאולה הפנימית, וממילא, בסופו של דבר, התפיסה ה"פולנית" עוסקת גם היא בתיקון הא-לוקות. כל אחת משתי התפיסות מדגישה את הפן שמתאים לדרכה בעבודת ה', אחד משתי פנים שלשניהם אחיזה בתורת הבעש"ט.

---

⁴⁸ זהר ח"א קג, ע"ב.

⁴⁹ זהר ח"ג קכח ע"א. הבנה זו מופיעה במאמרו של פרופ' יהודה ליבס: "ליבס, "זהר וארוסי", אלפיים כרך 9 (תשנ"ד), עמ' 72.